

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕТОДІВ ВПЛИВУ ТЕРОРИСТІВ ТА СУЧАСНИХ ПІРАТІВ

Наведено порівняльний аналіз сучасних психологічних методів впливу піратів та терористів. Виділено та охарактеризовано основні групи методів впливу сучасних злочинців.

На сучасному етапі розвитку суспільства існує декілька різних точок зору на піратську діяльність. Деякі науковці вважають піратство різновидом тероризму [1]. Проте ми дотримуємось іншої точки зору, згідно з якою піратство та тероризм на морі є окремими феноменами. Саме для цього, на нашу думку, необхідно порівняти методи психологічного впливу двох указаних груп злочинців.

Останніми десятиріччями проблема тероризму стала дуже актуальною через збільшення кількості та масштабів терористичної діяльності. У вітчизняній психологічній науці проблемами терористичної діяльності займалися Л. М. Дробіжева, Д. В. Ольшанський, Л. Г. Почебут, Е. А. Паін тощо [2; 3; 4]. Робіт, у яких би розкривався психологічний аспект піратської діяльності, нами, на жаль, не виявлено.

Метою даної статті є висвітлення основних методів психологічного впливу піратів і терористів та їх порівняльна характеристика.

Історично тероризм з'явився значно пізніше піратства. Піратство відоме людству з сивої давнини. Воно виникло та набуло свого розвитку майже одночасно із зародженням торговельного флоту. Проте між тероризмом та піратством існують певні важливі розбіжності.

Терор, перш за все, – це політика залякування, придушення політичних противників насильницькими методами [3]. Терористи здебільшого прагнуть викликати ситуацію хаосу в політичних, економічних структурах суспільства, спровокувати стан страху в масовій свідомості. Дії терористів спрямовані на те, щоб створити паніку в суспільстві, дезорієнтувати і дезорганізувати роботу державних органів [2; 4].

Діяльність піратських угруповань спрямована перш за все на отримання вигоди та матеріального збагачення. Вона, як правило, не несе в собі певного політичного контексту. Пірати діють здебільшого у власних інтересах та не спираються на певні державні інтереси [1].

Пірати та терористи при захопленні заручників використовують методи психологічного впливу на заручників. Завдяки цим методам впливу вони можуть маніпулювати заручниками та підкорювати їх своїй волі. Як і в терористів, у піратів є свої специфічні методи впливу на психіку заручників. Вони спрямовані перш за все на те, щоб зламати психологічний опір екіпажу. Розглянемо більш детально схожість та розбіжності методів впливу тероризму на морі та піратства (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика методів впливу піратів та терористів на психіку заручників

Методи впливу на психіку	Терористи	Пірати
Елементи лякання через демонстрацію своєї сили та великої кількості озброєння		
Постійна погроза вибухом	Дуже часто застосовується при захопленні заручників у літаках, будівлях, суднах тощо. Закладання вибухівки у споруди та будівлі, демонстрація вибухових пристроїв заручникам. Постійна демонстрація дистанційних пристроїв виклику вибуху. Підривання гранат, встановлення мін та «розтяжок». Повідомлення владі та заручникам про замінування. Кидання фальшивих гранат	Не застосовується

Постійні погрози зброєю	Часто застосовується при захопленні заручників терористами. Виявляється у постійному триманні зброї на відному місці, зі знятим запобіжником, пересмикуванні затвору, взятті під приціл заручників. Встановлення кулеметів у певних місцях. Іноді застосовується холодна зброя для залякування	Постійно застосовується піратами при захопленні суден у полон. Виявляється у постійному триманні зброї наготові, зі знятим запобіжником, пересмикуванні затвору, взятті під приціл заручників. Встановлення кулеметів на містку, кормі та інших місцях судна
Застосування зброї	Терористи часто застосовують такий метод впливу, як постріли у стелю, стіни. Імітують розстріл біля стіни, стріляють холостими набоями, роблять постріли з гранатомета	Пірати періодично застосовують метод впливу у вигляді пострілів у стелю, стіни з метою залякування екіпажу. Також вони використовують постріли у повітря під час розмови членів екіпажу по телефону з рідними або судовласником. Імітують страту членів екіпажу біля краю борту судна для прискорення переговорів про викуп. Дуже рідко застосовують постріли з гранатомета
Застосування зброї на ураження	У деяких випадках терористи вбивають заручників. Вони здійснюють це перед іншими заручниками, перед телекамерами з метою залякування та підштовхування до виконання своїх вимог. Також вони можуть стріляти у заручників при спробі втечі або невиконанні заручниками їх вимог	Дуже рідко пірати вбивають своїх заручників, зокрема під час втечі або реальної загрози штурму з борту військового корабля. Також зафіксовано випадок, коли пірати мстилися за вбитих членів їхньої банди. Проте піратам просто не вигідно страчувати своїх заручників. За неписаним «піратським кодексом» життя одного заручника вартує 100 тис. доларів викупу. Інакше кажучи, вбитий член екіпажу дає змогу судовласникові вимагати зменшення суми викупу на 100 тис. дол. Також при захопленні судна пірати стріляють у всі боки з метою залякування екіпажу та зламу опору при атаці. В одному випадку застосовувався гранатомет
Розміщення серед заручників осіб, обвішаних вибухівкою («шахідів»)	Застосовується при захопленні великих приміщень з метою кращого контролю заручників та їх додаткового залякування	Не застосовується
Катування заручників	Іноді терористи катують своїх заручників з метою довести іншим серйозність своїх намірів та залякування. Також, з їхньої точки зору, залякування підштовхує владу до більш активних дій. Іноді трапляється доведення до смерті або каліцтва	Іноді пірати катують моряків з метою поживлення ходу переговорів щодо виплати викупу за судно. Також це демонструє судовласнику та владі загрозу життю моряків. Пірати використовують і протягування під кілем, і тягання на мотузці за човном тощо. Проте здебільшого без летальних наслідків та серйозної шкоди для здоров'я

Психологічні методи посилення занепокоєння з метою доведення окремих осіб до істеричного стану		
Сортування заручників	У частині випадків терористи сортують заручників за різноманітними ознаками (національними, віковими, статевими тощо). Пари та сім'ї, які потрапили у полон разом, розбивають, унаслідок чого люди не бачать своїх близьких	Майже завжди пірати сортують членів екіпажу за національною ознакою, іноді за статусом на судні тощо. До певних членів екіпажу пірати ставляться дещо м'якше (особливо до мусульман), до інших гірше. Це дозволяє послабити опір екіпажу піратам та допомагає легше контролювати заручників
Депривація сну та дезорієнтація в часі	Використовується деякими терористами з метою послаблення опору заручників, дезорієнтації та фізичного і морального виснаження. Також це сприяє зниженню уваги заручників та їхній дезорієнтації у просторі та часі	Іноді пірати цілеспрямовано використовують депривацію сну. Це робиться з метою підштовхування членів екіпажу до переговорів із судовласником та рідними. Дезорієнтацію в часі пірати не використовують, а якщо й відбирають годинники, то з метою наживи. Якщо ж судовласник дає свою попередню згоду на виплату викупу, пірати перестають перешкоджати сну моряків
Використання дітей для досягнення своєї мети	Терористи можуть відпускати дітей одразу або вже після перемовин. Іноді вони, навпаки, шантажують дітьми заради досягнення своєї мети. Вплив на дітей також пригнічує інших заручників	На борту суден, захоплених піратами, дітей зазвичай немає
Обіцянки відпустити частину заручників або відпускання частини заручників	Терористи іноді відпускають частину заручників (жінок, дітей, людей похилого віку тощо). Іноді вони використовують такий хід: обіцяють відпустити певну частину заручників, навіть говорять когось, а потім не відпускають. Це дуже сильно діє на заручників, котрим щойно дали надію і одразу ж забрали. Відпускання частини заручників дозволяє владним структурам зрозуміти «добрі» наміри терористів	Пірати обіцяють відпустити всіх заручників лише після сплати викупу. Навіть капітан судна «Фаїна» помер у полоні через відмову піратів відпустити його для лікування. На судні «Бліда» пірати відпустили двох членів екіпажу (один із них був хворим). Це дало зрозуміти судовласнику, що пірати ведуть «чесну гру»
Розповсюдження специфічних запахів у приміщенні (гару, газу тощо)	Деякі терористи розповсюджують запахи гару, газу тощо з метою залякування заручників та провокації владних структур. Це призводить до занепокоєння та паніки серед заручників	Не застосовується
Мовчазно-агресивна та відверто ворожа поведінка злочинців	Терористи з метою залякування та пригнічення полонених ведуть себе відверто агресивно, ворожо, зневажливо. Така поведінка викликає у людей страх та занепокоєння. Вона підштовхує до підкори та потурання	Пірати ведуть себе агресивно та ворожо стосовно членів екіпажу. Причиною цього можуть бути не лише злочинні мотиви, а й расова неприязнь та суспільна несправедливість. Така поведінка спрямована на залякування екіпажу

Демонстрація своєї переваги над заручниками	Терористи здебільшого демонструють свою перевагу над заручниками. Вони різко висловлюються у їх бік, б'ють, знущаються тощо. Це робиться з метою підкреслення своїх намірів та підкорення заручників власній волі	Пірати демонструють свою перевагу над екіпажем шляхом побиття деяких членів екіпажу (за провини і просто так), зневажливого ставлення, образ та знущань. Усе це призводить до ненависті з боку екіпажу та бажання скоріше покинути полон
Відсутність їжі та питної води у заручників	Терористи можуть часто застосовувати позбавлення нормального харчування та питної води. Вони роблять це з метою послабити заручників та придушити їх спротив. Також це дає зрозуміти владним структурам, що час на роздуми обмежений. Це може виявлятися навіть у відбиранні наявних у заручників запасів їжі та води	Пірати, навпаки, самі годують полонених моряків, після того як закінчаться запаси на судні. Їжа здебільшого дуже одноманітна. Все це робиться піратами, щоб моряки скаржилися близьким на жорсткі умови утримання. Питну воду пірати також привозили та давали морякам
Обмеження можливості справляти свої природні потреби, дотримуватись правил особистої гігієни, задовольняти деякі звички	Обмеження можливостей справляти природні потреби використовується терористами для приниження заручників та кращого контролю (адже під час походу до туалету можлива втеча). Це ставило заручників у безвихідне положення та робило дуже залежними від захоплювачів, також цей факт створював дискомфорт у заручників при спілкуванні один з одним. Терористи також забороняють заручникам, як правило, палити та задовольняти інші звички	Пірати також обмежують можливість нормально справляти природні потреби та дотримуватись правил особистої гігієни. Це викликано перш за все особливостями життя на судні та умовами утримання на ньому. Цілеспрямованими діями піратів це назвати важко. В окремих випадках пірати навіть привозили та пригощали цигарками екіпаж
Перебування тривалий час на одному місці	Терористи обмежують пересування заручників з метою їх легшого контролю. Це призводить до дискомфортних відчуттів у заручників (набряки, судоми тощо). Все це призводить до зниження рівня опірності терористам та погіршення самопочуття і настрою в заручників	Пірати, знаходячись на судні, у більшості випадків обмежують свободу пересування моряків. Це робиться з метою запобігання втечі та кращого контролю за екіпажем. Самі умови життя на судні пов'язані з обмеженим простором та замкненим простором. Моряки дещо легше, ніж звичайні люди, переносять обмеження простору. Проте і вони страждають від набряків та інших проявів гіподинамії. Це призводить до зниження настрою та зниженню спротиву піратам

Повна інформаційна ізоляція та дезінформація заручників		
Відбирання мобільних телефонів, заборона дивитися телевизор, слухати радіо	Терористи відбирають мобільні телефони в заручників з метою обмеження їхнього спілкування, відсутності змоги інформувати владу про ситуацію, дії терористів та їхні сили та засоби. Також заручникам не дають дивитися телевизор та слухати радіо для того, щоб заручники не мали змоги отримувати достовірну інформацію про те, що дійсно робиться для їхнього визволення. Це призводить до посилення відчуття тривоги, розпачу, зневіри та безвиході	Пірати відбирають мобільні телефони в моряків за принципом: «подобається – собі, не подобається – у воду». Це також робиться для того, щоб моряки не змогли розповісти про стан на судні та втрутитися в хід переговорів. Тобто переговори повинні проходити так, як це необхідно піратам. Також морякам не дають дивитися телевизор та слухати радіо з метою запобігання бунту серед моряків та уникнення несподіванок. Це призводить до підвищення тривожності моряків, апатії, байдужості та відчуття забутості рештою світу
Голосові повідомлення з фальшивою інформацією або залякуваннями. Трансляція національних мотивів	Терористи повідомляють заручникам недостовірну інформацію з метою підкорення їхньої волі, залякування. Це викликає в заручників занепокоєння, занепад духу, втрату віри у порятунок. Трансляція національних мотивів викликає почуття домінування терористів, підкреслює їхні націоналістичні наміри. Це ніби «деморалізує» заручників та дає їм зрозуміти, що вони ненависні терористам за національною ознакою	Пірати здебільшого не транслюють національні мотиви на судні. Дезінформацію проводять зазвичай ватажки піратських банд. Це робиться з метою проведення переговорів у необхідному для піратів руслі. Фальшива інформація викликає в моряків занепокоєння, підвищення тривоги тощо. Проте даний метод впливу має меншу актуальність та силу впливу, ніж у випадку застосування терористами
Вимушені дзвінки, які доводилось робити заручникам своїм близьким по телефону	Терористи змушують заручників дзвонити своїм рідним з метою підсилення паніки та занепокоєння рідних та близьких заручників. Посилення суспільного тиску на владу та силові структури призводить до більш активного ведення перемовин з терористами. Також це погіршує настрій серед заручників, адже вони починають переживати за стан своїх близьких	Пірати періодично змушують полонених моряків телефонувати своїм близьким та рідним. Це робиться з метою підсилення тиску на владу та судновласника з боку родичів моряків. Також це дає зрозуміти, що моряки живі та пірати все ще чекають викупу. Пірати можуть стріляти під час розмови з метою підсилення ефекту. Після розмов з близькими у моряків виникає занепокоєння з приводу того, що вони будуть дуже хвилюватися за їх долю

Психологічні методи впливу, що застосовуються піратами і терористами, є дуже схожими, проте їх контекст та застосування відрізняються. Основною розбіжністю в застосуванні методів впливу є те, що пірати не налаштовані на вбивство своїх заручників, адже останні є запорукою виплати викупу і гарантом їх безпеки. Терористи більш безжальні та організовані у використанні своїх ме-

тодів впливу, також вони оперують більшою їх кількістю.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши методи впливу та особливості піратського та терористичного полону, можна зробити наступні висновки:

– пірати використовують більшість методів впливу, притаманних терористам. Проте застосування майже всіх методів терористами і пі-

ратами має свої розбіжності. Пірати здебільшого використовують методи терористів у спрощеному вигляді;

– погана організованість та освіченість піратів не дозволяє використовувати методи впливу терористів у повному обсязі та з достатньою ефективністю;

– пірати використовують не всі методи впливу, притаманні терористам. Це може бути пов'язане, на наш погляд, зі специфікою діяльності піратів та особливостями перебування у відкритому морі та на судні зокрема;

– пірати та терористи мають різну мету. Пірати діють заради наживи, терористи – здебільшого з націоналістичних або політичних мотивів;

– частину методів впливу терористів пірати використовують, навіть не усвідомлюючи цього: просто так складаються обставини;

– за умови певної підготовки моряки можуть протистояти методам впливу піратів, адже вони здебільшого передбачувані та очікувані.

Список використаної літератури

1. Hurlburt K. The Human Cost of Somali Piracy / Kaija Hurlburt. – Louisville : Oceans Beyond Piracy, 2011. – 33 p.
2. Ильясов Ф. Н. Терроризм – от социальных оснований до поведения жертв / Ф. Н. Ильясов // Социологические исследования. – 2007. – № 6. – С. 78–86.
3. Ольшанский Д. В. Психология терроризма / Д. В. Ольшанский. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
4. Дробижина Л. М. Политический экстремизм и терроризм: социальные корни проблемы / Л. М. Дробижина, Э. А. Паин // Век толерантности. – 2003. – № 5. – С. 24–27.

Надійшла до редколегії 11.01.2012

ПОБИДАШ А. Ю. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ МЕТОДОВ ВОЗДЕЙСТВИЯ ТЕРРОРИСТОВ И СОВРЕМЕННЫХ ПИРАТОВ

Приведен сравнительный анализ современных психологических методов воздействия пиратов и террористов. Выделены и охарактеризованы основные группы методов воздействия современных преступников.

POBIDASH A. COMPARATIVE ANALYSIS OF PSYCHOLOGICAL METHODS OF MODERN TERRORISTS AND PIRATES

Comparative analysis of modern psychological methods of influence of pirates and terrorists is given. The main groups of methods of influence of modern criminals are described.